

Motion till riksdagen 2020/21:3238

av **Nina Lundström m.fl. (L)**

Vägen till en cirkulär ekonomi

Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om kemikalier och tillkännager detta för regeringen.
2. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om produkternas livslängd och reklamationsrätt och tillkännager detta för regeringen.
3. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om returpapper och tillkännager detta för regeringen.
4. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om cirkulär ekonomi och tillkännager detta för regeringen.
5. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att miljöbalken bör kompletteras med klimat och tillkännager detta för regeringen.
6. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om utsläpp och luftkvalitet och tillkännager detta för regeringen.
7. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om matavfall och tillkännager detta för regeringen.
8. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om konsumenternas aktiva val och tillkännager detta för regeringen.
9. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att minska förekomsten av bly och tillkännager detta för regeringen.

Motivering

Slöseriet med jordens resurser är stort. Hushållningen behöver bli mycket bättre om människor på sikt ska kunna fortsätta leva rika liv. Trots att många prioriterar hållbarhet bygger fortfarande vår konsumtion till stor del på slit och släng. En av Liberalernas huvudprinciper i miljö- och klimatpolitiken är att förorenare ska betala. Att låta något som skulle ha kunnat återanvändas eller återvinnas bli avfall ska kosta.

Digitaliseringen ger nya förutsättningar för en utbyggddelningsekonomi som kan bana väg för nya, resurs- och klimatsmarta konsumtionsmönster. Nya jobb och

marknader kan växa fram. Sverige ligger långt framme i arbetet för bättre miljö och i klimatarbetet. Det försprånget kan i större grad bli en svensk konkurrensfördel.

För att skapa en hållbar framtid där kommande generationer har minst lika goda förutsättningar som vi att leva rika liv måste vi agera nu. Det behövs beslut som gör skillnad på både lång och kort sikt. Ett Sverige fritt från gifter är centralt i den liberala miljöpolitiken. Resurspolitiken måste förebygga och förhindra att tungmetaller, läkemedelsrester och andra farliga ämnen sprids i naturen. Miljöpåverkan av samhällets resursflöden ska minskas genom fungerande återanvändning och återbruk. Det måste vara lätt att göra rätt även när det kommer till återvinning och återbruk. För det krävs en bred grundläggande kunskap och tydlig information både i butiker och vid återvinningsanläggningar. Konsumenten behöver tillgång till information om hela produktens livscykel för att kunna göra välinformerade val. Vi lyfter även detta behov i vår partimotion "Liberal klimatpolitik – Nettonegativa utsläpp i en växande ekonomi".

Förorenade områden måste saneras och återställas i allt högre utsträckning, framförallt är det angeläget att områden som kan användas till bostadsbyggande och områden som läcker gifter saneras. Haven som smutsas ned av plast och föroreningar måste renas. Inriktningen är att den som smutsar ner ska betala oavsett om det är konsumenten eller en industriell aktör. En prislapp på att skada miljön och klimatet påskyndar teknikutveckling och ökar incitamenten att ta miljö- och klimatansvar.

Vi människor har många olika kemikalier i våra kroppar. PCB, bromerade flamskyddsmedel, högfluorerade ämnen och andra kemiska ämnen uppmäts i bröstmjölk, blod och urin. Några av de ämnen som vi får i oss är hormonstörande och misstänks kunna bidra till uppkomsten av sjukdomar. Barn är särskilt känsliga för påverkan eftersom deras kroppar utvecklas. Det finns flera exempel på att det är möjligt att minska halterna av farliga ämnen i miljön. Välkända miljögifter har minskat med hjälp av lagstiftning och andra åtgärder.

Liberalerna har en sakpolitisk överenskommelse med Centerpartiet och regeringspartierna Socialdemokraterna och Miljöpartiet, varför formella yrkanden som omfattas av detta samarbete inte läggs i denna motion.

Kemikalier

Kemikalielagstiftningen ska utgå från försiktighetsprincipen. Särskild hänsyn ska tas till barn och ungas känslighet. Farliga kemikalier i konsumentprodukter, till exempel leksaker och kläder, ska bort från marknaden. Det behövs ett långsiktigt arbete för att öka marknadstillsynen när det gäller giftiga konsumentprodukter med särskilt fokus på produkter riktade mot barn. Den samlade effekten av att flera olika kemikalier kräver åtgärder för att motverka cocktaileffekter. Tillsynen behöver förbättras och sanktionerna skärpas. Det behövs ett globalt samarbete inom FN för att få bort användningen av de farligaste kemikalierna. Detta bör ges regeringen tillkänna.

Produkternas livslängd är en hållbarhetsfråga

Det är ur ett konsumentperspektiv problematiskt med produkter som medvetet tillverkas med kort livslängd för att kunna sälja mer. Här finns en inneboende problematik eftersom den som äger varan har svårt att påverka varans konstruktion och hållbarhet. Konsumenter som vill få produkter lagade istället för att köpa nytt har inte alltid möjlighet att

göra det valet. Produktdesign med exempelvis delar som medvetet utformats för att inte vara möjliga att byta ut, eller integrerade batterier, kan göra det omöjligt att åtgärda fel.

Vi vill stärka konsumenternas möjligheter att välja produkter av god kvalitet som kan förväntas kunna användas länge och som går att reparera. Producenter ska ges incitament att ta fram bra produkter. Genom att införa ekonomiska styrmedel kan möjligen delar av incitamentsstrukturen ändras så att designen ändras. Om det kostar att kassera trasiga produkter ändras sannolikt affärsmodeller på sikt. Konsumentens rätt att reklamera och klaga bör se över. Produkter ska – via de produktpass som är på väg att införas – förses med information om förväntad livslängd. Uppkopplade produkter och tjänster – till exempel högtalare eller dataspel som för sin funktion är beroende av att någon annan tillhandahåller en mjukvarutjänst – ska vara försedda med information om hur länge tjänsten kommer att finnas tillgänglig. Reklamationsrätten bör stärkas. Produkter med lång uppskattad livslängd kunna reklameras längre än produkter med kort livslängd.

Det finns även en potential i att konsumenten i allt högre utsträckning nyttjar varan genom att hyra eller genom abonnemang istället för att köpa en vara. Det skulle öka incitamenten för producenten att utveckla mer hållbara produkter med längre livslängd. Åtgärder för få på plats produkter med längre livslängd kan kräva åtgärder inom en rad olika områden och även beröra styrmedel. Den lagstadgade konsumenträtten bör ses över så att företagets skyldighet att bevisa ursprungliga fel förlängs.

Komponenter som begränsar livslängden på en produkt eller som kan antas riskera att gå sönder ska vara enkla att byta. Här kommer gemensamma EU-riktlinjer inom Den europeiska gröna given. Produktpassen ska då det är relevant innehålla information om hur produkten kan repareras, vilka reservdelar som finns tillgängliga och hur länge reservdelarna kommer att tillhandahållas. Det ovanstående bör ges regeringen tillkänna.

Avfallshantering

Avfallets miljöpåverkan ska minskas genom flera olika åtgärder. Det handlar om en fungerande hantering där i första hand uppkomsten av avfall ska förebyggas. Återanvändning ska premieras över materialåtervinning som i sin tur ska prioriteras över förbränning. Deponering tas till i sista hand. Det behövs bättre incitament för att återvinna material. Priset på återvunnet material kontra jungfruligt material är viktigt för hur hanteringen av återvunnet material ser ut.

Grundläggande råvaror, såsom växtnäring och mineraler, ska cirkulera i produktionsystemet. Farliga ämnen i de här flödena måste hanteras på ett miljösäkert sätt. Avfallspolitiken måste förebygga och förhindra att tungmetaller, läkemedelsrester och andra farliga ämnen sprids i naturen.

Ett kretslopp av växtnäring mellan stad och land bör utvecklas där näringsämnen i gödsel från jordbruk, hästhållning och slam från reningsverk tas tillvara. Gödsel kan även bli biogas. Kretsloppet leder till att stora läckage av näringsämnen undviks, vilket leder till att övergödningen kan hanteras och behovet av handelsgödsel minskar. Det finns en rad åtgärder som behöver vidtas för att sluta kretsloppen. För att stoppa näringsläckagen behövs till exempel krav på hur gödsel lagras. Detta bör ges regeringen tillkänna.

Returpapper

Förordningen (2018:1463) om producentansvar för returpapper berör tidningspapper. En framtida insamling av tidningspapper bör beakta konsekvenser för pappersåtervinningen och kostnaderna för insamlingen. Insamling och återvinning av tidningspapper ska fungera väl och returpappersinsamlingen bör främja en cirkulär ekonomi. Insamlingsystem för tidningar och returpapper har i dagens system uppnått 90-procentig insamlingsgrad. Ett nytt system med producentansvar för kvartersnära insamling skulle ha drabbat tidningsbranschen hårt. Driften av returpappersinsamlingen har redan idag ett årligt underskott. Den cirkulära ekonomin behöver värnas och ett returpapperssystem med ökade kostnader för returpapper, påverkar intresset för återvunnet papper, som blir mindre attraktivt att använda vilket riskerar påverka den cirkulära ekonomin negativt. Det bör även noteras att intresset för att bedriva tillståndspliktigt insamlingsystem i Sverige utifrån den nya förordningen 2018 är i det närmaste obefintligt.

Returpapper bör hanteras i enlighet med det övriga kommunala ansvaret inom avfallssektorn. Utvecklingen pågår redan för att underlätta för medborgarna att kunna sortera och göra sig av med sitt avfall. Det finns kommuner som på eget initiativ infört fastighetsnära insamling för produkter som rör producentansvarsförordningar. Kommunal avfallshantering finansieras idag via avgift till respektive hushåll vilket kan ske indirekt via hyran och avgifter till föreningar eller via skattsedeln. Fastighetsägare har frivilligt inrättat möjlighet att lämna returpapper med den övriga insamlingen av hushållsavfall. Det är också möjligt att lämna returpapper på många återvinningscentraler, som drivs av kommuner utöver insamlingen vid återvinningsstationer där producenterna ansvarar för insamlingen av olika fraktioner inklusive returpapper.

Förordningen (2018:1463) om producentansvar för returpapper bör upphävas och producentansvaret för returpapper avskaffas med utgångspunkt i att regleringen istället borde utgå från miljöbalken och därmed hanteras på samma sätt det övriga avfall som kommunerna ansvarar för. Producentansvar för returpapper bör slopas, ansvaret för insamling av returpapper bör överföras till kommunerna och finansieras bör kunna ske genom avfallstaxa. Detta bör ges regeringen tillkänna.

Cirkulär ekonomi

Cirkulär ekonomi handlar om att minska uttaget av jungfruliga resurser genom hållbar konsumtion och smarta affärlösningar. Många människor vill kunna minska och påverka sin egen resursförbrukning och sin klimatpåverkan. Det är för många konsumenter en del av en livsstil att vara miljö- och klimatmedveten. Det handlar om att välja mat som har mindre klimatpåverkan. Man vill hellre laga, sälja eller skänka bort än slänga. Många väljer aktivt klimatsmarta mobilitetsalternativ för sina transporter. Många planerar också sin vardag så att behovet av resor och transporter minskar. Det ska löna sig att vara leva hållbart och det ska vara lätt att göra rätt. Det ska också märkas i plånboken. Det är förorenaren som ska betala.

Konsumenter kräver i allt högre uträkning hållbara produkter. I större tätorter kan en del vara medlemmar i bilpooler istället för att äga en bil om bilen ändå står parkerad den största delen av tiden. Andra kan i framtiden anlita anropsstyrd kollektivtrafik. Istället för att köpa en motorsåg kan man hyra en klimatsmart och fossilfri såg de gånger man behöver en såg eller välja att köpa tjänsten istället. För företagen handlar det om att ställa om från att sälja så många produkter som möjligt till att erbjuda

produkter med lång livslängd och som är uppgraderingsbara. Det är viktigt att kunden i köpögonblicket kan göra sig en uppfattning om produktens kvalitet, och livslängd, vilket också ger en uppfattning om andrahandsvärdet.

Digitalisering och delningsekonomin banar väg för nya konsumtionsmönster. Det är viktigt att en långsiktigt hållbar utveckling främjas och inte hindras. Det kan komma att krävas nya former av ekonomiska styrmedel i framtiden som ger möjlighet till att gå från varor till tjänster och att produkter blir till plattformar som successivt kan underhållas och uppgraderas istället för att kasseras. Det kräver att möjligheten att byta ut delar med kortare livslängd än produkten som helhet behöver finnas med redan när produkten utformas. På samma sätt behöver produkter vara utformade för att kunna återvinnas. Det kan innebära att skruvar ersätter lim vid tillverkningen.

Marknadsekonomi och tillväxt driver på utvecklingen. Det handlar för företag om att skapa nya affärsmodeller. Politikens roll är att underlätta genom lagstiftning och styrmedel. Den offentliga upphandlingen bör genom rollen som stor offentlig aktör bidra till en cirkulär konsumtion. Detta bör ges regeringen tillkänna.

Lagstiftning som ett klimat- och miljöverktyg

I miljöbalken står följande: ”1 § Bestämmelserna i denna balk syftar till att främja en hållbar utveckling som innebär att nuvarande och kommande generationer tillförsäkras en hälsosam och god miljö. En sådan utveckling bygger på insikten att naturen har ett skyddsvärde och att människans rätt att förändra och bruka naturen är förenad med ett ansvar för att förvalta naturen väl.” Klimatet omnämns inte i portalparagrafen. Den cirkulära ekonomin är ett viktigt verktyg för att minska belastningen på miljö- och klimat. Klimatlagen stärker förutsättningarna för ett effektivt arbete men räcker inte hela vägen. Sverige har också åtaganden enligt FN:s ramkonvention om klimatförändring. En modern miljöbalk är av yttersta vikt för ett hållbart samhälle och därför bör miljöbalken kompletteras. Klimatfrågan behöver arbetas in i miljöbalken. Bland annat bör portalparagrafen kompletteras med begreppet ”klimat”. Detta bör ges regeringen tillkänna.

Utsläpp och luftkvalitet

Nedfall av svavel leder till försurning av mark och vatten. I områden med kraftig försurning påverkas känsliga djur och växter och då främst i sjöar och vattendrag. Svavelutsläppen påverkar även dricksvattnets kvalitet och skadar också kulturmiljöer då byggnader. Utsläppen av SO₂ till luft i Sverige har till största delen uppkommit genom förbränning av svavelhaltiga bränslen som kol och eldningsolja. Sverige har tidigare påverkats starkt av intransport av svaveldioxid från andra länders förbränning av fossila bränslen. Det var en viktig orsak till tidigare decenniernas försurning av mark och vatten i Sverige. Situationen har förbättrats markant, men svavelutsläpp förekommer fortfarande.

Industrin står för ungefär tre fjärdedelar av svaveldioxidutsläppen i Sverige (76 % 2018). Av dessa svarade industrins processer för drygt två tredjedelar och förbränning inom sektorn svarade för resten. Den viktigaste mänskliga källan till utsläpp av svavel är förbränning av svavelhaltiga bränslen som kol och eldningsolja. I Sverige orsakas majoriteten av svavelnedfallet av utländska källor och internationell sjöfart. De svenska svaveldioxidutsläppen orsakar mellan tio och tjugo procent av svavelnedfallet i Sverige.

Sjöfartens användning av bränslen med högt svavelinnehåll och dieselmotorer med dålig avgasrening medför omfattande utsläpp av kväveoxider (NO_x), svaveloxider (SO_x) och partiklar till luften. Detta bidrar till försurning och övergödning men också till allvarliga hälsoproblem när utsläppen sker nära människor. I Östersjön leder övergödning till syrebrist över stora arealer av havsbotten. Utsläpp av kväveoxider bidrar även till att skadligt marknära ozon bildas. Svaveloxider som släpps ut omvandlas till svavelsyra. När den faller ner i havet påverkar den havsmiljön genom sin försurande effekt. Installationen av en skrubber inom sjöfarten kan vara ett billigt sätt för fartyg att möta skärpta regler för utsläpp av svaveloxider. Problemen flyttas dock från luften till havet. Stora volymer försurat och förorenat havsvatten som scrubbern producerar släpps orenat tillbaka i havet. Problemen med sjöfartens scrubbers beskrivs närmare i vår kommittémotion ”Liberal politik för levande hav och vatten”. Skrubbersystem som släpper ut orenat vatten bör förbjudas. Detta bör ges regeringen tillkänna.

Matavfall

Mat som slängs i Sverige motsvarar utsläpp på omkring två miljoner ton koldioxid vilket är cirka tre procent av de totala utsläppen av växthusgaser i Sverige. Matavfall uppkommer i flera olika led i livsmedelskedjan; vid tillverkning, hos grossister, leverantörer, butiker, restauranger och storkök samt hos hushållen. Hushållen svarar för den största delen. De retursystemen för mejeriprodukter och bröd som idag finns minskar livsmedelsbutikernas incitament att anpassa sina volymer då de kan återlämna varorna utan kostnad. Det är konsumenterna som i slutändan får betala denna hantering genom priset på de varor de köper. Det är både ett svinn på mat och en onödig kostnad. Vi måste slänga mindre mat och det avfall som trots allt blir måste tas tillvara på bästa sätt. Hushållen måste uppmärksammas på vikten av att minska sitt matavfall. Mindre mat bör slängas och det avfall som trots allt uppstår måste tas tillvara på bästa sätt till exempel genom biogasproduktion. Det bör ske en översyn av ”bästföredatum” med en målsättning att istället sätta fokus på hur länge maten minst är hållbar på varor som detta lämpar sig för. Detta bör ges regeringen tillkänna.

Konsumenternas aktiva val

Det måste vara enkelt för människor att handla klimatsmart, sortera sopor och resa med minskad klimatpåverkan. Allt fler människor vill genom medvetna val minska sin egen påverkan på miljö och klimat. Vi välkomnar denna positiva utveckling som bör underlättas än mer. Kraften i att många människor gör förändringar i sin vardag är stor. Den är viktig för att lyckas i med en mer effektiv resursanvändning såväl som i klimatarbetet.

Marknadsdriven märkning och certifiering av varor förenklar för människor att göra miljö- och klimatsmarta val. Detta bör ske strukturerat i form av så kallade produktpass. Obligatorisk klimatmärkning kan vara aktuellt för vissa varor såsom visst kött. Återanvändningen av textilier behöver öka och garantitiden bör förlängas. Återanvändning av fibrer från textilier kan förbättras. Nya sätt att göra det är på gång.

Ett material som orsakar stora skador i ekosystemen är plast. Plast hamnar i haven och skadar djurlivet. I motionen ”Liberal politik för levande hav och vatten” beskriver vi åtgärder mot marint skräp närmare. Plastpartiklar ska inte cirkulera i ekosystemen.

Återvinningen av plast måste öka kraftigt och användningen av plast måste minska. Möjligheten till materialavskiljning behöver förbättras för att möjliggöra en ökad återvinning. Användningen av fossil råvara för att tillverka plast behöver fasas ut helt. Plast har en väsentligt lägre återvinningsgrad än glas, metall och papper. Här måste högre krav ställas på producentledet. Plast tillverkad av fossilt material ska fasas ut över tid för att ersättas av biomassa och syntetiskt framställda kolväten. När återvinningsgraden ökar minskar behovet av jungfruligt material. För att detta ska ske krävs styrmedel som påverkar graden av återvinning och som säkerställer att den fossila råvaran fasas ut. Detta bör ges regeringen tillkänna.

Bly

Enligt EU sprids 21 000–27 000 ton bly i naturen inom unionen varje år på grund av jakt och fiske. Fåglar äter bly. Skadeskjutna djur äts upp av andra djur och blyet anrikas i dem. Runt 5 000 ton hamnar i våtmarker och en miljon sjöfåglar dör enligt EU årligen av blyförgiftning. Bly kan redan vid mycket låga doser även ge skador på människan. Foster och små barn är speciellt känsliga. Bly skadar de röda blodkropparna och kan leda till anemi (blodbrist). Spridningen av bly sker även från industrier och från avfall. Bly finns i vissa elektriska och elektroniska produkter som exempelvis bildrör, glödlampor och batterier. Andra källor för spridning av bly till miljön är ammunition och blysänken för fiske. Tidigare var blyad bensin en stor källa. Idag är användningen av blyad bensin begränsad till allmänflygets behov.

Det är förbjudet att använda ammunition med blyhagel vid jakt på våtmark och över grunda delar av öppet vatten men inte i övrigt. Miljöskälen för att minska användningen av blyad ammunition, framför allt hagel, är starka. Bland änder, gäss, svanar och örnar är blyförgiftning fortfarande en betydande dödsorsak, trots att Sverige har haft blyhagelförbud vid våtmarksjakt sedan många år. Förbudet tillkom eftersom det länge varit känt att sjöfåglar pickar i sig hagel och att rovfåglar som åt sjöfågeln i sin tur blev förgiftade. Senare internationella studier visar att även landlevande fåglar som duvor, tranor och hönsfåglar pickar i sig hagel. Råden för hantering av vilt som skjutits med blyammunition innehåller rekommendationer om att avlägsna kött för att undvika blykontaminerat kött. Om man inte vet att kött är skottensat på rätt sätt rekommenderas gravida, kvinnor som planerar att bli gravida och barn under sju år att undvika äta färs och grytbitar. Övriga rekommenderas att äta sådant kött endast någon enstaka gång per år.

Danmark har haft förbud mot bly i 20 år för blyhagel och blyvikter för fiske. Trenden i Finland ser ut att ha vänt vad gäller synen på blyammunition. Unga jägare väljer bort bly även om ersättningsammunition är dyrare. De använder annan ammunition även på klövvilt. Unga jägare vill inte ha köttet kontaminerat av bly. Bly i hagelammunition kan för de flesta ändamål ersättas av till exempel stål eller vismut.

Ekonomiska styrmedel för bly i ammunition i syfte att stimulera användningen av blyfria alternativ bör övervägas. Införandet av en skatt kan bidra till att gynna användningen av mindre skadliga alternativ. Föreorenaren får på så sätt – även i detta fall – betala. Styrmedel kan leda till en förbättring av miljön i och med att riskerna för förgiftning av olika fågelarter minskar. Det är rimligt av miljö- och hälsoskäl att begränsa spridningen av bly i naturen. Detta bör ges regeringen tillkänna.

Nina Lundström (L)

Johan Pehrson (L)

Lina Nordquist (L)

Christer Nylander (L)

Allan Widman (L)

Maria Nilsson (L)

Gulan Avcı (L)

Mats Persson (L)